

főlé írták a NOVARA gyorscirkáló nevét. (A romboló vízkiszorítása 850 tonna, a gyorscirkálóé 3500 tonna; a cirkáló személyzete 340 főből, a rombolóé 104 főből állt a tisztekkel együtt.)

Bár nem akarunk hibajegyzéket készíteni, valamit még korigálni kell, mégpedig a SZENT ISTVÁN csatahajó elsüllyedésének helyét. A hajó nem a polai kikötőben süllyedt el, hanem attól délre, kb. Zára magasságában. 89 ember vesztette itt életét.

Magyarországon, ha valaki a cattarói matrózfelkelésről hall, elkerülhetetlen képzettársítással Horthy Miklós neve jut az eszébe, azé az emberé, aki a köztudat szerint a felkelést vérbefojtotta. A szerző ugyan határozottan kijelenti: „Mint látjuk, nem Horthy adott parancsot Rasch és társai kivégzésére” (a felkelés leverésére küldött III. csatahajó osztálynak nem Horthy, hanem Karl Seidensacher ellentengernagy volt a parancsnoka; Horthyra már csupán a „különleges megbízott” szerepe várt, bár nem volt alkalma semmit sem cselekedni ebbéli minőségében), mégis számon kéri tőle azt, hogy miért nem lépett közbe Rasch és társai megkegyelmezése érdekében. Úgy tűnik, ő sem képes kivonni magát a Cattaro—Horthy asszociáció hatása alól.

Mivel ez a kérdés Magyarországon nagyobb érdeklődésre tart számot, mint másutt, tanácsos lett volna, ha a szerző kivételesen jelzi, honnan vette az információt Horthy különleges megbízatására. Ugyanis erre vonatkozóan sehol sem került elő ez idáig semmiféle hitelt érdemlő dokumentum. Talán a már említett

képzettársítással függ össze az a jellemrajz is, amelyet a szerző Horthyról közöl. Nagyon kár, hogy ebben kizárólag irodalmi feldolgozásokra hagyatkozott és csak egyszerűen elővette a néhány évtizedes sémát, amely meglehetősen gyermeked.

Ami a rögtönítélő katonai bíraskodást illeti, ez az eljárás nincs kötve a rendes vizsgálati eljárás alakításához. Jogszabály írja elő azt is, hogy az eljárásnak a vádlottak átadásától számított 24 óra, de legfeljebb 72 óra alatt be kell fejeződnie. Ítélete ellen fellebbezésnek nincs helye, de a bírói felsőbbbségi jogot gyakorló parancsnok kegyelem útján más büntetést is kiszabhat. Háború esetén az eljárás szigorúbb, s a hadseregparancsnok az alárendelt parancsnoknak utasításokat adhat, az igazságügy felett ő gyakorolja a felügyeletet. A megkegyelmezési jog csak őt illeti. (Horthy tehát, ha akart volna se eszközölhetett ki kegyelmet, lévén az ügyhöz semmi köze, s rangban is alacsonyabban állt, mint Seidensacher, Gusseck vagy Sarkotić.)

Befejezésül felhívjuk a figyelmet arra, hogy a „Népszerű történelem” sorozatnál fontos ugyan, hogy olvasmányos stílusban, a nagyközönség számára élvezetesen adja elő a történelmet, de annak valóban történelemnek kell lennie, a tények és történések lehetőség szerinti hűséges közlésének, mert nagyon sokan ezekből a könyvekből merítik ismereteiket.

*Csonkaréti Károly*

OSZETZKY TAMÁS

## ARAB—IZRAELI HÁBORÚK 1948—1982

*(Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1984. 342 o. + 23 o. melléklet)*

Az arab—izraeli konfliktus fejleményei hosszú idő óta a közvélemény érdeklődésének homlokterében állnak. A kérdéssel foglalkozó magyar szakirodalom kétségtelen eredményei ellenére még jó néhány területen adós a megfelelő választással. Mindezek tükrében a szerző vállalkozása rendkívül figyelemre méltó, hiszen katonai vonatkozású elemzésekkel az eddigi publikációkban csak nagyon érintőlegesen találkozhattunk.

A könyvben szereplő öt háború feldolgozása viszonylag széles forrásbázison

történik. Az összképet azonban több ponton is némiképp befolyásolja, hogy a felhasznált irodalomban az arab értékelések eléggé szerény helyet kapnak.

Az arab—izraeli ellentéték hátterét röviden ismertető előző kitér a cionista világmozgalomra, az antant hatalmaknak a török birodalom felosztását célzó titkos terveire, az 1917-es Balfour-nyilatkozatra, valamint a palesztinai brit mandátum feszültséggel terhes évtizedeire. A szerző felsorolja a fegyveres összetűzésekben közreműködő illegális szervezeteket, s

ennek kapcsán megemlíti, hogy az 1936—1939-es arab felkelés idején az arab országok még nem rendelkeztek önálló nemzeti fegyveres erővel, majd zárójelben hozzáteszi, hogy ezek megalakítására csak a megszálló csapatok távozása után került sor. Ez a későbbiekben is visszatérő általánosítás azonban nem felel pontosan a tényeket. Az idegen katonai jelenlét, kedvező külpolitikai konstelláció esetén, nem zárta ki a helyi reguláris fegyveres erők nemzeti ellenőrzésének megteremtését. Az 1936-os brit—egyiptomi egyezmény értelmében Kairó például visszakapta hadügyi önállóságát, s ennek nyomán megkezdhetette katonai erejének fejlesztését. Az országban állomásozó brit csapatok kivonására viszont csak a két kormány 1954-ben aláírt megállapodása után került sor.

Az írás az első arab—izraeli háborút megelőző időszakot 1946 derekától számítja, amikor mindkét részről megkezdődtek az előkészületek a brit mandátum utáni korszakra. 1947 közepétől fokozatosan végrehajtják a cionista fegyveres erők átszervezését. Ennek keretében a felső vezetési szintek kiépítése mellett a Haganára (a cionisták legnagyobb katonai szervezete) és tartalékalakulataira támaszkodó reguláris erők-ből, harcászati egységként, dandárokat hoztak létre. Ezeket támogatták az Irgun és a Lehi (Stern) csoport irreguláris osztagai, s a helyi zsidó lakosság felfegyverzett tagjai. Az arab erők ekkor még csak az Arab Felszabadítási Hadsereg és az Arab Megváltó Hadsereg irreguláris alakulataira és a lakosság fegyverrel rendelkező tagjaira korlátozódtak.

Az összecsapások különösen az ENSZ 1947. november 29-i felosztási határozata után válnak súlyosakká, mely a palesztin terület több, mint ötven százalékát a zsidó etnikumnak juttatta. A döntést az arabok nem fogadták el és a cionista vezetés is a kijelölt területek kiszélesítésére törekedett. Az ezt célzó „D-tervet” 1948 áprilisában véglegesítették.

A brit mandátum megszűnésének napján, 1948. május 15-én Egyiptom, Irak, Szíria, Transzjordánia és Libanon fegyveres erői átlépték a palesztin határt és ezzel kezdetét vette az első háború. Ezt a napot a szerző több helyütt is tévesen Izrael Állam kikiáltásával is azonosítja, noha erre egy nappal korábban került sor. A hadműveletekben részt vevő arab reguláris erők létszámáról a szakirodalomban erősen megoszlanak a vélemények. Ezt figyelembe véve is a könyvben az iraki csapatkontingensről közölt adatok túl magasnak, az egyiptomiról viszont eléggé alacsonynak tűnnek.

A katonai helyzet alakulását arab részről negatívan befolyásolta, hogy a kormányok érdekeitelmei miatt a csapatok közös hadműveleti tervvel nem rendelkeztek, sőt a felkészültség és az alkalmazott harci módszer tekintetében is elmaradtak az izraeliektől. Ezért kezdetben meglevő technikai és létszámfőlényüket nem tudták tartósan érvényesíteni.

Az arab lakosság egy jelentős részét az izraeli csapatok a háború alatt elűzték a szülőföldjükről. Az 1949 januárjában kezdődő fegyverszüneti tárgyalásokon Izrael területét több mint 6 ezer km<sup>2</sup>-rel megnövelték. A gázai övezet Egyiptom, Ciszjordánia transzjordán, Jerruzsálem viszont izraeli—jordán fennhatóság alá került. A könyvben tévesen szerepel a Jordán Hásimita Királyság létrejöttének ideje. Erre nem 1948 decemberében, hanem 1950 áprilisában került sor.

Az első háború után kidolgozott izraeli katonai doktrína az ország még mindig kedvezőtlen geostratégiai helyzetét további területi térnyeréssel akarta megszüntetni. A hangsúlyt a támadó elemre helyezték, s aláhúzták az elrettentés fontosságát. A hadászati elgondolás elsősorban a preventív akcióra, a meglepetésre és az ún. közvetett megközelítésre épült. Ezek részletezésekor a szerző Bar-Lev tábornokra is hivatkozik, akit helytelenül az 1956-os háború izraeli vezérkari főnökének tüntet fel. (Bar-Lev ezt a funkciót 1968—1972 közt töltötte be.) Tel-Aviv a legveszélyesebb ellenfélnek Kairót tartotta, s a második háború előtt többször is sor került Egyiptom elleni kisebb-nagyobb kommandóakciókra. Az izraeli hadvezetés már 1952-ben kidolgozta a „Kades” fedőnevű tervet, mely a Sinai-félsziget elfoglalását célozta. Az előzetes egyiptomi hadműveleti tervről részletesebb ismertetést sajnos nem olvashatunk.

Az újabb háború előzményeinek ismertetésekor az egyes arab országok irányvonaláról eléggé leegyszerűsített megfogalmazásokkal találkozhatunk. Egyiptom és a szocialista országok kapcsolatai, különösen az 1952-es forradalmat követő két évben, korántsem voltak problémamentesek. A sorozatos szíriai államcsínyeket sem mindig külső erők inspirálták, hanem nagy szerepet játszottak benne a belviszályok, szektáriánus ellentétek.

A szerző röviden áttekinti Egyiptom és a nyugati hatalmak ellentéteit, melyek a Szuézi Csatorna Társaság 1956 júliusában történő államosítása után a londoni és párizsi kormányt a fegyveres fellépés előkészületeinek megkezdésére

készítették. A nasszeri rendszer megdöntésére irányuló elképzelések találkoztak Izrael hódító törekvéseivel. A három ország titkos tárgyalásai után október végén a „Kades”-tervet egyeztették a francia—angol „Muskétás”-tervvel, mely a szuezi-övezet elfoglalására irányult.

A második háború az izraeli csapatok október 29-én indított támadásával kezdődött, s a harcokba október 31-én az angol—francia légierő is bekapcsolódott. Az izraeli erők november 4-re elfoglalták a Sínai-félszigetet, s az eredeti elképzelésektől eltérően már a következő nap sor került az angol—francia légideszant ledobására. A szovjet kormány erélyes fellépésére, illetve az amerikai adminisztráció sürgetésére Párizs és London azonban már november 7-én kénytelen volt elfogadni az ENSZ tűzszüneti felhívását. A katonai sikerek ellenére a támadók súlyos morális vereséget szenvedtek, s csapataikat kénytelenek voltak kivonni az országból. Ezzel egyidejűleg a gázai övezetbe és Sarm es-Sejkbe a világszervezet ENSZ erőket küldött. Egyiptom pedig az Akabai-öbölben garantálta az izraeli hajózás biztonságát.

A haderőnemek és fegyvernemek szerepét értékelve a szerző többek közt kiemeli a páncélos csapatok és különösen az izraeli ejtőernyősök tevékenységét.

A „megelőző ellentámadásra” épülő újabb izraeli hadműveleti tervet 1960-ban dolgozták ki. Ez az erőket a háború első fázisában az egyiptomi, a másodikban pedig a szíriai, jordániai és libanoni haderő ellen koncentrált. A „Kahir” fedőnevű egyiptomi hadműveleti terv védelmi változata a mélységben folytatott aktív védelemre alapozódott, a támadó változat pedig az arab országok katonai együttműködéséből indult ki, de bővebb tájékoztatást erről nem olvashatunk. Ugyancsak elmarad a szír és jordán hadműveleti tervek ismertetése. (Az izraeli hadsereg a fegyverzetét elsősorban amerikai, az egyiptomi és a szíriai pedig főleg szovjet forrásokból fejlesztette.)

Az írás sorra veszi a szuezi konfliktust követő évtized Közel-Kelethez kapcsolódó fontosabb fejleményeit, s a harmadik háborút megelőző időszakot 1967 elejétől számítja. A Jordánia, Szíria, s Izrael közt támadt feszültség kiéleződése azonban inkább azt indokolná, hogy e periódus kezdetének 1966 végét tekintsük.

A térségben a krízis hónapról hónapra súlyosabbá vált. Nasszer elnök, miután információkat kapott a Szíria ellen tervezett izraeli támadásról, csapatokat vezényelt a Sínai-félszigetre, kieszközölte

az országban levő ENSZ-erők kivonását, május 23-án pedig lezárta Tiran-szorost.

Egyiptom és Szíria katonai szövetségéhez május 30-án Amman, június 4-én pedig Bagdad is csatlakozott, de az arab országok közös hadműveleti tervvel most sem rendelkeztek. Tel-Aviv május 21-én befejezte a részleges rejtett mozgósítást. A könyv nem említi, hogy az izraeli erők már május 25-én készen álltak a katonai akció megindítására, de ezt a politikai vezetés többször is elhalasztotta. (Moshe Dayan nem június 3-án, hanem június 1-én lett az Eskol-kabinet hadügyminisztere.)

Az izrael légierő június 5-én meglepetésszerű csapást mért az egyiptomi repülőterekre, s ezzel kirobant a harmadik háború. Mire a harcok felek június 10-én elfogadták az ENSZ tűzszüneti felhívását, már izraeli ellenőrzés alá került a Sínai-félsziget Jeruzsálem óvárosa, Ciszjordánia és a Golan-fennsík.

A szerző a látványos izraeli győzelmet főleg a légierőnek, páncélos csapatoknak és a vezetés jóval magasabb színvonalának tulajdonítja. Problematikus viszont az a megállapítása, hogy az arab katonai vezetés gyengeségét részben az okozta, hogy a tisztikar egy jelentős része a kiváltásos osztályok soraiból került ki. Ennek ugyanis ellentmond, hogy például Szíriában és Egyiptomban a tisztikar számottevő része a parasztságból és a közbülső rétegekből verbuválódott.

A hatnapos háború után az izraeli vezetés számolt azzal, hogy egy elkövetkező konfliktusban katonai doktrína védőleges oldala ideiglenesen előtérbe kerülhet. Kiterjedt erődítési munkálatok kapcsán 1969 januárjára a Szezi-csatorna mentén kiépítették a Bar-Lev vonalat, s a Golán-fennsíkon is megerősített övezeteket hoztak létre. A „Sovah Jonim” elnevezésű izraeli hadműveleti terv az aktív védelem mellett csak korlátozott ellentámadást írt elő. A negyedik háború előtt került sor első ízben közös arab haditerv kimunkálására. Az általános elgondolásokat tartalmazó „Sarara” terv részeként alakították ki a „Badr” fedőnevű egyiptomi és a szíriai hadműveleti terveket. A kairói elgondolás a Bar-Lev és az emögött kiépített Gólda Meir vonalak áttörését, a damaszkuszi pedig a Golan-fennsík visszafoglalását tűzte ki elsődleges célnak.

A háború előzményeit taglalva a szerző többek közt kitér az ún. anyagháborúra, a válság rendezését érintő erőfeszítésekre, és az egyes országokban lezajló belpolitikai változásokra. Ennek kapcsán ír arról, hogy Egyiptomban Szadat elnök a jobboldal nyomására eltávolította Sza-

dek hadügyminisztert. A baloldali szimpátiával egyáltalán nem „vádolható” Szadek hivatali ideje alatt, 1972 júliusában vonják ki a szovjet tanácsadókat az országból. Személyét a szerző bizonyára Fawzi tábornokkal téveszti össze, akit 1971-ben összeesküvés címén letartóztattak.

A könyv a háborút megelőző időszak kezdetének 1973 elejét tekinti. Az izraeli felderítő szolgálat és a kormány hibái miatt az október 6-án kitört háborúban az egyiptomi és a szíriai erőknek sikerült érvényesíteni a meglepetés tényezőjét. A harcok első szakaszában az egyiptomi hadsereg áttörte a Bar-Lev vonalat, s a szíriaiak is tért nyertek a Golan-fennsíkon. A háború második szakaszában Izraelnek csak nagy erőfeszítéssel sikerült a harcok menetét a maga javára fordítania. A háború egyik vitatott kérdése kapcsán a szerző elmarasztalja az egyiptomi vezetést, hogy a Bar-Lev vonal áttörése után nem vett azonnal irányt a támadás továbbfejlesztésére. Ez az álláspont több szempontból is vitatható. Megfelelő légvédelmi ernyő nélkül a támadás már eleve kockázatos lett volna, hiszen a légikötelekek egy részét az északi frontról az izraeliek gyorsan átcsoportosíthatták volna. Másodsor, egy esetleges sikeres és gyors előrenyomulás a Sinai-félszigeten, s nyomában a izraeli védelem nagyfokú meggyengülése, a konfliktus nemzetközi eskalációját vonhatta maga után. Ennek következményeit Kairó természetesen nem vállalhatta. Végül, de nem utolsósorban az egyiptomi vezetés célja már eleve egy korlátozott akció volt, mellyel a közel-keleti rendezésről folyó tárgyalásokat ki akarták mozdítani a holtpontról.

A szerző ismerteti a csapatészétválasztási tárgyalásokat, majd az egyes fegyvernemek szerepét értékelve többek közt rámutat a páncéelhárítás növekvő fontosságára és a légierő korábbiaktól eltérő szerepére.

Az ötödik háború előzményeinek felvázolásánál a könyv kitér az 1975-ben ki-

robbant libanoni polgárháborúra és az 1978-as Camp David-i megállapodásokra. Tel-Aviv az Egyiptommal való különbéke tető alá hozása után figyelmét még inkább a libanoni helyzet alakulására koncentrálnak. A „Békét Galileának” fedőnevű terv végrehajtásával Izrael meg akarta semmisíteni a Libanonban levő palesztin erőket, ki akarta kényszeríteni a szír csapatok kivonulását, s kedvező feltételeket akart teremteni a jobboldali erők hatalomra jutásához.

Az 1982. június 6-án kezdődő háború hadműveletei elsősorban az izraeli, valamint a palesztin és szíriai erők közt folytak. A több mint két hónapig tartó harcok a Habib-terv elfogadásával véződtek, mely lehetővé tette a Nyugat-Beirutban levő palesztin erők külföldre távozását, s az itt harcoló szíriai csapatok elvonulását. Izrael ugyan a háborúban győzelmet aratott, s a Palesztin Felszabadítási Szervezetet meggyengítette, de alapvető politikai célkitűzéseit nem sikerült elérnie. A háború katonai tapasztalatait elemezve a szerző kiemeli az elektronikai hadviselés szerepének nagyfokú növekedését.

A szerző befejezésül röviden értékeli az ötödik háború után kialakult helyzetet és ismerteti az utóbbi években napvilágot látott közel-keleti rendezési terveket.

A könyv tényanyagában való jobb eligazodást a harcok színterének főbb topográfiai jellemzőivel, az erőviszonyokat, hadrendeket bemutató táblázatokkal, térkép-vázlatokkal, a fontosabb haditechnikai eszközök adataival gazdagon illusztrált melléklet segíti.

Az Oszetzky Tamás írásával kapcsolatos észrevételek egy részét gondosabb lektori munkával meg lehetett volna előzni. Mindez azonban nem homályosítja el a könyv jelentős érdemeit, mely a térséggel foglalkozó szakemberek mellett joggal tarthat igényt a szélesebb közvélemény érdeklődésére is.

*Gazdik Gyula*